

RĂSCOALA ȚĂRANILOR BĂNĂȚANI DE LA 1737-39 ÎN VIZIUNEA LUI VICENȚIU GROZESCU

Radu Ardelean*

Cuvinte cheie: răscoală anti-austriacă, război austro-turc

Mots clé: Jacquerie anti-autrichienne, guerre entre Autriche et Turquie

Ziarul *Dreptatea* din Timișoara, pornit cu sprijinul Mocioneștilor și condus inițial de Valeriu Branisce care, după închisoarea încasată pentru relatările de la procesul Memorandumului nu s-a mai întors la gazetă – fiind că neinvitat! – și Cornel Diaconovici Loga, retras la scurtă vreme din întreprindere, avea un program generos, ființând nu numai ca organ politic și de informație, dar oferind și hrană sufletească cetitorilor săi¹. Așa, pagina a șasea îndeobște era alocată literaturii, sub care atunci se înțelegea și istoria chestiunilor educative etc.

Ăst fel, au publicat materiale istorice Vichentie Babeș (și ca „Bătrânul”), Ioan Damșa, Emilian Micu ș.a.m.d. Către sfârșitul primului an de apariție găsim și semnătura inimosului protopop – atunci la Sânnicolaul Mare – Vicențiu Grozescu² (care își declina calitatea) în capul unui material despre răscoala bănățanilor din 1737-1739 îndreptată contra stăpânirii habsburgice și abuzurilor ce o însoțeau, în contextul războiului (ruso-)austro-turc din 1736-1769, dar mai ales despre cumplitele represalii. El le înfățișa lectorilor români care nu

---

* Institutul de Studii Socio-Umane, Filiala Timișoara a Academiei Române, bd. Mihai Viteazul, nr. 24.

¹ Așa, după considerații pertinente în legătură cu partea politico-națională a programului, un cercetător foarte avizat o menționa și pe cea culturală, specificând expres că „pe lângă literatură, în coloanele *Dreptății* se pot întâlni și numeroase studii privitoare la recentul local, cum sunt cele ale lui Vicențiu Grozescu, Emilian Micu și Ioan Damșa”, vezi Ioan Dimitrie Suci, *Valeriu Branische și Banatul*, în *Omagiu lui Valeriu Branische*, coord. Valeriu Căliman și Mircea Băltescu, Brașov, 1968, p. 29 (numele omagiatului este scris consecvent Branische, pe când el subscria tot de una Branische).

² Vicențiu Grozescu, scris și Vincentiu (1838-1897), preot greco-catolic 34 de ani, hirotonit în 1863 pentru parohia Sânnicolau Mare, apoi vice-protopop și protopresbiter tot acolo

parveniseră a ceti literatura istorică maghiară și (germano)-austriacă despre acele desfășurări –iar ei alcătuiau majoritatea publicului românesc!- fiind un pionier în materie, căci va mai trece aproape o decadă până ce Patriciu Dragalina utiliza fragmente din Nicolae Stoica de Hațeg (editat abia în anii '70 ai secolului al XX-lea) și va apărea și sinteza lui George Popovici, *Istoria Românilor bănățeni* (Lugoj, 1904).

Dar, ceea ce ne face să reținem textul³ – căci spor de informație, firește, nu aduce – este aceea că demersul este întreprins din punct de vedere românesc, sursele, ori mai de grabă sursa, căci pare a fi vorba numai de Pesty Frigyes, ceea ce voi indigita și mai la vale, fiind cetite uneori în oglindă, întoarse. Nu mai puțin este semnificativă actualizarea politică operată de autorul „operatului”, cum își numeau contemporanii materialele, în ultimă instanță tot o instrumentalizare a istoriei, ca și cea acuzată ori suspectată a „celeilalte părți”. În acest sens era văzută istoria ca *magister vitae*. Autovictimizarea străbate întreg textul fiind încă din debutul său, respectiv partea introductivă, pregnantă și motivându-l: „Ca să fim în curent cu suferințele poporului român, am aflat de bine a da o scurtă schiță din *grămada suferințelor* neamului românesc din Banat, ca românul să-și poată trage socoteala cu trecutul și să nu se prea desmerde [sic!] cu suferințele actuale; căci pentru neamul nostru colonizat aci, apoi delăsat aci întră cele mai dușmane elemente, nici că s'a mai putut crea o altă stare de lucruri: *de cât suferința perpetuă*”⁴.

Regreta, contra-factual, neînchegarea unei formațiuni statale românești stabile, districtele românești (privilegiate), despre care scrisese în 1890 la *Familia* (și se auto-citează, iar eu glosez în alt loc pe marginea acelu „serial”), fiind doar un surogat, neviabil în cele din urmă: „Durere, că poporul român nu s'a

---

între 1869-1889, iar din 1889 până când s-a stins, în 1897, paroh și protopop la Lugoj, unde era și asesor în scaunul consistorial. Participant la conferința din 1869 din Timișoara de întemeiere a P.N.R. din părțile banatice și ungurene, membru al *Astrei* din 1896 (Adunarea generală de la Logoj, unde a și disertat), autor a trei articole postume în *Enciclopedia Română*, red. Corneliu Diaconovici, vol. I, Sibiu, 1898 (p. 120, 466, 891). Menționat de George Popovici în *Istoria Românilor Bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 384 printre „scriitorii originari din Banat”, câteva zeci cu toții. Publicase, ca debut mai semnificativ, *Istoria Românilor de la Mureșul de jos*, Oradea, 1887, datată, firește, de reținut însă pentru preocupările omului și motivarea lui națională intensă.

³ Vicențiu Grozescu, *O istorie de suferințele bănățenilor*, în *Dreptatea*, I, nr. 241 din 4/16 noiembrie, p. 6, nr. 243 din 6/18 noiembrie, p. 6 și nr. 245 din 10/22 noiembrie 1894, p. 6.

⁴ *Ibidem*, nr. 241 (partea introductivă).

putut pe acest pământ bogat al Banatului nici constitui, nici organiza ca să poată lua asupra sa dominațiunea și să poată rezista cu bărbăția contra invasiunilor și contra elementelor barbare ce l'a predominat de veacuri întregi. E un adevăr istoric necontestabil, că bănățenii sub durata celor 8 districte (Caransebeș, Mehadia, Lugojiu, Comiat, Almăj, Severin [sic], Bârza și Caraș) au început a se organiza; însă în lipsa de politică națională, la prima primejdie acest nenatural organism s'a destrăbălat”.

Lăsând la o parte grafica/nomenclatura districtelor și terminologia – „destrăbălat” pentru „destrămat”, „nenaturalețea” o găsea, cum sugerează aci și a desfășurat larg în studiul din *Familia*, în lipsa caracterului explicit și militant național, ceea ce este un anacronism. Se poate excepționa, de asemenea, credința că districtele, chiar mult diminuate în atribuții, au subzistat și în epoca otomană, primind lovitura de grație de la „camarila” vieneză: „Camarila din Viena aflase aceasta nenaturală unitate a românilor, care sub era musulmană și pierduse tot cumpătul și prestigiul unui trecut glorios. Ocupând Banatul de la Turci i-a venit bine a face o *tabula rasa* din trecutul Românilor bănățani. Era oligarchia română fără a o mai lua în considerațiune o puse pe drumuri cu toate privilegiile posesede de la un șir de regi ai Ungariei”⁵. Așa se vede că autorul credea că nobilimea română bănățană subzistase în epoca musulmană, cum și mai jos afirmă explicit că „În părțile Slatinei [Timiș] românii [...] se revoltă în toată conștiința lor. Aci nobilimea română era mai compactă și mai conștientă de drepturile sale”⁶.

În fapt, nobilimea care s-a agitat în 1688 și în 1716-1718 era cea de sorginte bănățană, dar refugiată în Ardeal la 1658 și 1698, care își reclama vechea situație materială și politică (micii nobili rămași în *eyalet* s-au țărănit). Pe aceia nu i-a reintegrat „camarila” în vechea lor stare! Termenul este, firește, peiorativ, și cu această conotație l-a utilizat Grozescu de opt ori în text⁷. De Împărat/Împărați nu zice, dar...

Iarși contra-factual, conjecturează pe marginea a ceea ce ar fi întreprins pe linie națională – deci și anacronic! – Mihai Viteazul în Banat, dacă traiectoria nu i-ar fi fost oprită cu bruschețea pe care, de sine înțeles, o regretă: „Mihai Viteazul cu adevăr a voit să redeștepte acest trecut și să resădiască o viață nouă în corpul național, însă nefericirea lui Baba Novac a urmat, și cu ambii

⁵ *Ibidem*. Toate sublinierile din citate, de aici și de mai jos, sunt ale autorului.

⁶ *Ibidem*, nr. 243.

⁷ *Ibidem*, în nr. 241 de două ori, de cinci în nr. 243 și o dată în nr. 245.

eroi s'a îngropat tot ce a mai putu fi de o consolidare permanentă"⁸. Nu se înțelege prea bine legătura cu „nefericirea lui Baba Novac” (Baba Novac a fost executat la Cluj în 5 februarie 1601 între înfrângerea de la Mirăslău din 18 septembrie 1600 și victoria de la Guruslău din 3 august 1601) – să-l fi crezut român bănățan?–, dar chestiunea este marginală în economia lucrării. Era fraza cu care se încheia partea introductivă (neintitulată însă expres ca atare) și se trecea *in medias res*, la subiectul propriu-zis, tratat în două secțiuni (notate cu cifre romane), după împărțirea autorului, fără a se înțelege însă prea bine criteriul de operare.

În mod logic – și cronologic!-, pentru a discerne cauza răscoalei, prezenta instaurarea stăpânirii habsburgice în Banat și comportamentul autorităților față de românii autohtoni, făcând introducerea cu o propoziție destul de obscură („dar să trec la nefericiri urmate din cauza organismului nostru neromânesc”), greșind, dintr-un *lapsus calami*, probabil, data capitulării Timișoarei, pe care o pune în 13 decembrie, în loc de octombrie, fără a specifica anul (1716), subliniind însă că Banatul „se încorporează Austriei ca pământ cucerit, fără nici o considerațiune la dreptul istoric al poporului român”⁹, aluzie poate la vestitele privilegii ale celor opt districte/scaune (cu toatele erau peste 30, dar restul neprivilegiate, domenii regale ori donate nobililor), cunoscute din *Diploma* de la 1457, de mai multe ori întărită/înnoită și de Principii Ardealului, de care a ținut Banatul de răsărit până în 1658, dar căzute în desuetudine la acea dată, prin ocupația otomană.

Spre deosebire de istoriografia austro-germană, care valoriza extrem de pozitiv „eliberarea” Banatului, ca pe un act civilizatoric, aceea urmată în bună măsură și de istoricii unguri, Grozescu nu se entuziasmează ci, privind din unghi românesc – adecă transpunându-se în situația românilor de atunci, are mari obiecțiuni și o poziție foarte critică: „Cu reocuparea [sic] Banatului starea poporului român nu s'a ameliorat, ba putem zice, că din experiențele avute sub dominațiunea austriacă, aceea s'a mai agravat. Sub guvernul turcesc românii bănățeni erau în posesia moșilor lor, erau stăpâni în satele lor, însă sub austriaci își perdură și sate și moșii și deveniseră simplamente niște sclavi, niște *paria*, un instrument bun de lucru de a fi de purtat cu forța de la un căpătâiu de țară la altul, de a lucra la cetăți, de a face case pe seama coloniștilor germani”¹⁰. Acum,

---

⁸ *Ibidem*, nr. 241.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

țărani au devenit proprietari doar în finalul epocii otomane, până atunci lucrând pe domeniile concesionate spahiilor și fundațiilor religioase.

Iar mai jos scrie că „iobagiul lucra la proprietarul din comună”, ceea ce e inexact pentru primele decenii, când nu existau proprietari de pământ în afară de Stat.

Pe iobagi îi mai compătimea și pentru că „neamțul” îi „transporta fără nici o recompensă” și arbitrar să lucreze „pentru ideea de germanizare și contra existenței neamului [...] românesc”, ceea ce înseamnă a transpune la începutul stăpânirii austriece un fenomen ulterior, „utopia de a germanisa”, din care cauză situația românilor nu s-a ameliorat nici sub Maria Teresia și Iosif al II-lea¹¹ (care, el, a încercat într-adevăr a impune limba germană în administrație).

În asemenea condiții izbucnirea răscoalei era firească, regimul otoman era regretat și din nou dorit, pe bună dreptate, mai ales că lucrau pentru el și agenți din exterior (de război, ca un fundal favorizant, nu se pomeneste): „Era prea natural și drept, că terorismul *paria*, că poporul român să doriă sub stăpânirea turcească. Această dorire eră de alta parte și nutrită de emisarii greci și sârbi, la cari turcul pândea la hotar [sic] să rumpă tractatele de pace. Românii nemulțumiți și brutalizați începură a se resvrăți”.

Dacă răscoala era socotită legitimă, răzbate însă regretul vis-à-vis de lipsa de minimă organizare care să-i dea șanse de succes, căci „Era așa pre cum o știa să o facă românul cu ciomagul și cu capetele tăiate”.

Mișcarea pornește „la 1739 (când) se observă că poporul român din părțile mai populate să mișcă și nu mai pot (sic) suportă grelele sarcini impuse de oficialii stăpânirii. Sate și ținute întregi denegară oarba ascultare de a fi deportați (sic) la muncă”. Era la mijloc și o (re)trezire a mândriei naționale, dar cam antedatată aceasta: „Românul bănățean nu a fost rob și unealtă de lucru pentru parveniți, nici că va mai fi, – era strigătul de la o margine a Banatului până la alta. Atacurile deveniră între soldați și popor zilnice. Poporul român nu mai putea răbdă”¹².

Acum, să fim înțeleși, „strigătul”, adecă lozinca răscoalei, cuvântul ei de ordine cum ar veni, este o mică licență a autorului care deduce acest program sintetic din înșeși manifestările vremii. Tot așa „jalba” sătenilor din Ohaba Bistra, care postula că „la muncă silnică nu mergem, că românul bănățian nu e rob”,

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

însă „această voce blândă și resolută a fost de ajuns, ca generalul (Lentulus) să comande a ucide pe români și a da foc satului”¹³. Verosimil însă este episodul preluat din Pesty, că „pe când generalul Hauton se apropia de Slatina (-Timiș) cu armata, muerile cu bucați de petroane în mână strigau de pe dealuri: Afară cu voi din Banat nemților!”¹⁴. Caracterul antigerman a fost bine conturat pe timpul răscoalei, concretizându-se în măcelărirea/molestarea/alungarea coloniștilor, distrugerea instalațiilor industriale etc.

Violența a generat violență, vina fiind însă exclusiv a cercurilor conducătoare vieneze, execrate în mod repetat pentru atitudinea lor disprețuitoare și abuzivă față de români, gata să reprime fără a căuta un remediu real: „Camarila în loc să cerce cauza, să asculte poporul nemulțumit – la informațiunile de rea voință (credință? - n.n.) a(le) oficialilor, – se încredință că are de a face cu o rescoală organizată și alimentată de Poarta otomană, numai de cât comandă generalului Lentulus care pe atunci ținea în ordine plaiurile ardelenе și cele ale Severinului, – să domoliască revolta poporului român”¹⁵.

Și, în același registru, în partea a doua a studiului, după diviziunea sa: „Austriecii erau de aceea presupunere falsă, că românii din Banat nu pot forma acel popor cultural de care avea lipsă statul (pentru) a consolida părțile banatice. În această credință greșită li-se pare că li era nemților în picioare și prea incomod greul neamului român; de aci trebuie să se esplice și purtarea bruscă față de popor a administrațiunei, că poporul român e incult, e aplecat spre rele, că e revoluționar și oftează după dominațiunea turcească.

Poporul român din toate pornirile străine ale guvernorilor pipairă (sic), că el în propria lui patriă e proscris; că Camarila a pus ochi răi pe el și l’a dat de liberă vânătoare ca pe un popor sălbatic african pe mânilе haimanalelor deportate din Germania. Poporul în felul acesta și-a pierdut toată încrederea în Austria, și mai bine’i venia domnia turcească de cât a mai fi rob neamțului venetic.

(...) Camarila ca să măriască pericolul, pre lângă munca grea ce o impuneă poporului cu sila, mai făceă acea greșeală cardinală, că permuta arbitrar ținuturi întregi de români pe alte locuri în părțile străine. Și toate acestea din zi în zi nu făceau alta, de cât nutriau ideea de răsvrătire întră locuitorii bastinași”¹⁶.

---

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 243.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 241.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 243.

Autorul se arată în curent cu strămutările de populație românească operate de autoritățile habsburgice în procesul de colonizare și de nemulțumirile așa ocazionate, care au eclatat în răscoala din 1738-1739, precum și cu proveniența unei părți a coloniștilor din tagma infractorilor ori a unor pierderi. Cât despre evocatul „popor sălbatic african” – expresie absolut incorectă politic în terminologia de astăzi! –, mă întreb dacă a cetit textul polemic al lui Eftimie Murgu cu Sava Tekelja (în germană), unde acela face mai multe referiri la hotenți, ca popor exotic și necivilizat, ori e o simplă influență a presei timpului.

De o valorizare intens negativă, se „bucură”, după „Camarilă”, instrumentele acesteia, armata însărcinată cu represaliile și comandantul ei, generalul Lentulus. Așa, acesta „cu cea mai resolută răsbunare (...) se pune cu toată furia asupra satelor Marga și Mărul și dându-le foc și pârjol le nimicește cu desăvârșire (...) măcelărind 50 de oameni” – asta „cu secuii lui viteji”, consemnează, cu amară ironie, autorul. Tot Lentulus este inițiatorul unor „atrocități nedemne de reputațiunea armatei austriace”. Cu un astfel de comportament atroce „Ți-se părea, că nu o armată creștină a venit preste comunele românești, ci a invadat un Tamerlan cu mongolii ca să șteargă de pe fața pământului românii și crucea creștinească. Banatul abia se scapă de turci și tătari și-i vin pe cap hordele nemțești cari vestiau pacea și cultura apuseană. Sărmană cultură în mâinile și potestatea șvabului!”.

Credea a ști că supraviețuitorii reprimărilor, între plânsete, „Se întrebau unii pe alții: că doară nu creștinii au năvălit asupra Banatului? Or fi turcii și clanul Girai cu tătarii?”¹⁷.

Dar calvarul nu se terminase, pentru că „generalul (Lentulus) însetat acum de sânge nu se îndestulă cu sângele și bălbătaia de flăcări săvârșite până aci”, îndreptându-se spre Caransebeș, unde urmară alte scene de oroare, descrise cu fantezie și mijloace literare¹⁸.

Tot la pasivul armatei austriace posta și acest „măcel cum nu a mai constatat istoria modernă”, iar „Lentulus, generalul Austriei era triumfătoriu peste cel mai pacinic popor”, căruia i-a jefuit și averea.

Neîndestulat cu atâta, generalul cerea întăriri pentru continuarea represiunii, și i se trimit grabnic trupe noi, „ca să se acompanieze la o altă expedițiune născocită în fantasmagoria generalului Lentulus însetat de sânge și

¹⁷ *Ibidem*, nr. 241.

¹⁸ *Ibidem*.

de laudele Camarilei din Viena.” Mersul expediției este urmărit și pe alte trasee, consemnându-se pe ton reprobator omorurile și distrugerile, părți ale acelei „goane bestiale și ne maipomenite în anele istoriei”, în care „armata nu mai făcea scutință sau apărare contra invasiunilor, ci neamțul se făcea un simplu estirpator al neamului românesc”. Mereu se amintește de „grozavul general Lentulus”, de „generalul Lentulus cu armata dată în volnicia lui”, de „Lentulus (care) pârjoli și nimici un șir de sate de prin codri și munți”, devastând altele din spre Beghei că, în sens generic, „neamțul a fost întins toporul în gâtul neamului românesc”, armata și generalul ei prin „măceluri” și „atrocitățile din satele arse și ucise” își savura „trimful cel mai barbar”¹⁹, căci „Grozavul general Lentulus ca un călău devenise a nu se mai putea război ca un militariu, ci pe unde numai pune a piciorul, omora și decapita.” El era un exemplu pentru subordonați, cum maiorul Markó, care a devastat satele din zona Făgetului, unele dispărând atunci definitiv²⁰.

Răscoala era o formă de rezistență armată absolut legitimă, căci „Românii bănățeni fuseseră formal provocați a da pept cu armata austriacă”, și deci, față cu represiunile excesive, total neproporționale cu împotrivirea pașnică de până atunci „nu e de mirare, că la auzul celor comise de armata austriacă poporul român începu a se pregăti ca să nu moară ca o feară sălbatică” și, pe această linie, „în multe părți românii se provăzură cu arme, furci, coase și lănci. Opriri drumurile cu arbori, cu copaci (sic). Făceau redute și leșiuri (?) de scutință. Se organiză în cete la comanda vre-unui chinez sau pușcaș mai dibaciu”. Așadar, deși îi indigitează pe chinezi drept conducători, afirmă totuși anacronic, cum am mai arătat în treacăt, că „În părțile Slatinei (-Timiș) românii la cele esperiate în Caransebeșiu, se revoltară în toată conștiința lor. Aci nobilimea română era mai compactă și mai conștientă de drepturile sale. Era și mai versată în cele ale armamentului, având în trecut dese atacuri cu dușmanii țerei, aci la vadul trecerii lor în Banat. Deci nu e mirare că la Slatina (-Timiș) românii desvoltară mai multă bărbăție contra usurpatorilor de cât în alte părți”²¹.

Încă o dată, revolta armată era legitimată prin tratamentul aplicat românilor și totodată dădea seama de vigoarea și mândria națională: „putem

---

¹⁹ *Ibidem*, nr. 243.

²⁰ *Ibidem*, nr. 245.

²¹ *Ibidem*, nr. 243.

deduce din grelele suferințe ale poporului român, că a putut fi posibilă nemulțumirea, pentru că neamțul a fost întins toporul la gâtul neamului românesc. Apoi e laș și nemernic acel popor, care se lasă a fi asasinat în mod latent nemțește (sic!)”²².

Deși răscoala a fost finalmente înăbușită cu multă vărsare de sânge românesc, represaliile fiind absolut disproporționate față de faptele revoltaților, țărani au avut și succese temporare, cum în zona Luncii Begheiului, unde au stăvilat o vreme armata, până ce aceea a primit întărire²³.

De blam aveau parte și soldații sârbi din armata austriacă, participanți la represiune: „La atacurile acestea era și cavaleria sârbească din districtele sârbești ale Torontalului. Sârbii parveniți erau în alianță cu Camarila de a dripi drepturile poporului băștinaș. Ce ironie istorică!”.

După ce pomenește în treacăt și lotria endemică, afluită temporar în marea răscoală, face conjecturi în legătură cu amploarea ridicării țărănimii: „Rescoala a trebuit să fie formidabilă, conchidem din împrejurarea, că se afirmă, că la moara română de la Topolovățiu, după sufocarea rescoalei s’au aflat toate actele unei revoluțiuni întinse peste tot Bănatul”. Era totuși prudent în aprecieri, luându-și o oarecare distanță: „Și în cât stă această afirmare, nu știu cu positivitate”²⁴.

Pe această ordine regreta și mancitatea cunoștințelor în legătură cu subiectul, cum, de pildă, că „Nu cunoaștem corifeii – pentru că nici un istoric până acum nu și-a luat osteneala să erueze cu numele pe șefii acestei rescoale. Numai atâta ne spun, că preotul român din Topolovățiu, a fost executat cu capii revoltei”²⁵.

Nutrea, în ce privește posibilitatea progresului cunoașterii, aceeași nădejde ca și în cazul istoriei districtelor (eu le zic scaune) românești: „Se speră, că punându-ni-se la dispozițiune Archiva secretă din Viena, acolo o să întâmpinăm mai amplă aceasta glorioasă suferință a românilor bănățeni. Pentru că e de presupus, că și deseale jalbe ale românilor cătră Viena, de sub era guvernatorului

---

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

Soro*, nu s'au subșternut, fiind românii în înbuibare, ci de sigur pentru a se molcomi tirănia nemțească²⁶.

Înfrângerea răscoalei o explică prin lipsa de organizare sub un șef capabil: „Și dacă românii pe acele vremuri aveau cine să-i conducă, cine să-i organizeze, toată ocupațiunea Austriacilor putea să devină problematică față de un popor compact și rezolut pentru viitorul său”²⁷. Era un regret tardiv, *post factum* și, firește, contrafactual. S-a văzut vreodată în istorie răscoală țărănească victorioasă asupra Statului??!

Învățămintele de tras erau pesimiste: „Românul să nu se ademenească după zile mai bune, pentru că el e proscris înaintea neamțului. Ear' înaintea ungurului va rămânea pururea în ori-cari acțiuni de un simplu bandit. Suferința și lupta a fost și va fi gloria poporului român din Banat”²⁸. Așadar nu un pesimism deprimator, ci mai de grabă neîncredere în ceilalți – chiar repulsie față de ei – și îndemn la luptă!

Vicențiu Grozescu citează în articolul său o singură sursă – deși bibliografia, exclusiv străină, cuprindea totuși câteva titluri. El s-a oprit și cantonat la Pesty Frigyes, pe care-l citează însă impropriu: „Pesty Frigyes. Tom. I”, „Pesty Frigyes. Tom. I.” Și „Petru Vancea a fost născut în Bucosnița. P. F. pag. 99” în nr. 243 – căci partea publicată în nr. 241 comporta doar o autotrimiteră la studiul său din *Familia* (1890) despre districtele privilegiate bănățane din Evul Mediu – și în fine un simplu „Pesty Frigyes” la nr. 245.

Era vorba de *A Szörényi bánság es Szörényi vármegye története (Istoria banatului și a comitatului Severin)*, vol. I-III, Budapesta, 1878, din care citează partea referitoare la răscoală, p. 149 sqq, cum ulterior Dragalina și Popovici.

Se distanțează totuși critic de acesta, atunci când e vorba de aprecierile negative la adresa românilor ale lui, deși „istoricul cel mai acreditat al timpului”.

* Generalul conte Giovanni de Soro (1730-1809) a fost comandant al cetății și orașului Timișoara între 1752-1791 (deci într-o epocă ulterioară răscoalei și într-o zonă neatinsă de ea), vezi Costin Feneșan, *Prefață* la Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Timișoara, 1984, p. 15. Poate că Grozescu vroia să arate că situația românilor nu s-a schimbat în bine. Lui Soro Grisellini i-a dedicat/adresat primele patru capitole din cartea sa, concepută sub formă epistolară (Costin Feneșan, *op.cit.*). Între 1737-1739, Guvernatori ai Banatului au fost generalii Neipperg și Engelshofen (Francesco Grisellini, *op. cit.*, p.133 și 139).

²⁶ Vicențiu Grozescu, *op. cit.*, nr. 245.

²⁷ *Ibidem*, nr. 243.

²⁸ *Ibidem*, nr. 245.

Așa, pune sub semnul îndoielii afirmația aceluia că la Lunca (Lunca?) „mari atrocități s’au mai comis (...), poate pentru că aci s’au adunat cei mai periculoși bandiți (sic)”, el, Grozescu, opinând că acelea se datoraseră și rezistenței îndârjite.

Oricum, „istoricilor maghiari cari vorbesc de români cu titlul de bandiți nu le putem crede”, cum de pildă că aceia au luat-o la fugă prin păduri, fără să opună rezistență armatei; el conjectura că a fost luptă, dar răsculații, cu armament rudimentar, au fost nevoiți a se retrage. În mod vădit, iterează, „istoricii străini se contrazic foarte greșit” (sic! dar tot Pesty e de înțeleș!) când pretind „că românii la vederea imperialilor au dat dosul prin păduri. Auziți aci, românul dă dosul în fața crăcoșilor (sic!) șvabi”²⁹.

Imaginea negativă își avea sorgintea în propaganda oficială austriacă, strălucit încorporată scrierii lui Griselini, care putuse beneficia și de surse orale, dar era vorba de funcționari și ofițeri austriaci ostili românilor, arătați ca bandiți, iar versiunea lui a fost colportată și eventual îmbogățită în lucrările lui Bárány Agoston, Leonard Böhm, Johann Heinrich Schwicker, Szentklaray Jenő, Franz Milleker, Friedrich Wettel (apărute, în ordine, la 1848, 1861, 1872, 1879 și 1886)³⁰; Pesty nu e inclus, dar mergea pe aceeași linie.

Partizan al absolutismului luminat, Griselini nu-și putea depăși condiția, de aceea el nu legitima, ci condamna convulsiunile sociale, cum răscoala lui Doja și cea din 1738 (așa aici)³¹. El sublinia, cu o conotație negativă, firește, alianța dintre turci și răsculați, prezentă în toate lucrările ulterioare, dar ocultată de Vicențiu Grozescu – ca infamantă? Așa, în incursiunea turcilor de către Megia (Mehadia) în direcția Caransebeș, „mulți români, parte siliți, parte din dorința de jaf, se alăturară dușmanului, care câștigă astfel întăriri considerabile”. Sau, tot românii, în compania turcilor, s-au dedat la „cele mai cumplite pustiri” în districtele Vârșăț și Panciova, unde „pofteilor de jaf ale turcilor li se alăturară curând și românii, care se dădeau drept oșteni ai principelui Francisc Rákoczy. (...) Pagubele produse de români fură cu mult mai mari decât cele pricinuite de turci, deoarece îi vândură ca robi, pe un preț de nimic, pe toți germanii care le căzură în mână”³². Chiar dacă Grozescu nu cunoștea direct textul lui Griselini,

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Vezi Bujor Surdu, *Răscoala populară antihabsburgică din Banat (1737-1739)*, în *SMIM*, II, 1957, p. 289-291, cu titlurile, locurile de apariție și paginile în materie la notele 1-7 de la p. 290.

³¹ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 16-17.

³² Francesco Griselini, *op.cit.*, p. 136, 139.

în versiunea germană accesibilă lui (cu primul tiraj în 1779 și al doilea în 1780)³³, alegațiile aceleia ar fi trebuit să-i fi fost accesibile măcar prin intermediul lui Pesty, dacă nu parcursese și alte lucrări – căci vorbea, totuși, de „istoricii străini” –, însă poate că „retace”, cum se spunea pe atunci, subiectul ca jenant: alianță cu turcii și robire de creștini.

Griselini, la rându-i, trecea sub tăcere sângeroasa represiune, mulțumindu-se a scrie că, după pacea de la Belgrad, baronul Succow, noul Guvernator, a rânduit provincia: „Prima sa grijă fu să restabilească ordinea în interiorul țării (Banatului), deoarece războiul zdruncinase situația economică, socială și politică”, la ceea ce se adăugaseră și ravagiile ciumei³⁴. Expresia era preluată, aproape cuvânt de cuvânt, în sinteza lui George Popovici, care aloca, de altfel, foarte puține pagini perioadei/evenimentelor³⁵. El doar menționase, în trecut și citându-i pe Pesty și Dragalina, că „în acest răstimp Românii prin războiul cu Turcii și prin revolta însemnată au suferit mult”³⁶.

Tot Griselini a pus în circulație episodul din iunie 1738 cu Petru Vancea *harambașa* de lotri, salvator alor doi Arhiduci răătăciți la vânătoare pentru ceea ce a fost grațiat și făcut ofițer³⁷, preluată de Pesty și, de la acesta, de V. Grozescu în articolul citat. Ba chiar și de Nicolae Stoica de Hațeg, care posedea în mărișoara sa bibliotecă un exemplar (german) al lucrării abatelui³⁸. La fel îl menționa și George Popovici, cu trimitere la Pesty, și prin acesta la Griselini³⁹, deși Dragalina, din care cita adesea, îl arătase ca sergent de panduri (plăiași) din 1737⁴⁰.

Acest din urmă autor – care a folosit și fragmente din *Cronica* manuscrisă a lui Nicolae Stoica de Hațeg, cu circulație anterioară foarte restrânsă și exclusiv în zona Mehadii – găsește justificată revolta/răscoala românilor (a utilizat alternativ termenii), evidențiiind situația exasperantă a țărănimii obligate la robote/clăci nenormate, la bunul plac al dregătorilor, sistarea accesului liber la păduri și a fierberii răchiei, adecă o stare mai rea ca sub turci, cum se arăta în plângerile oamenilor, certificate de un raport al lui Engelsfofen după încheierea războiului

³³ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 19.

³⁴ Francesco Griselini, *op.cit.*, p. 141.

³⁵ George Popovici, *op.cit.*, p. 318.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Francesco Griselini, *op.cit.*, p. 137.

³⁸ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 14.

³⁹ George Popovici, *op.cit.*, p. 314-315.

⁴⁰ Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, III, Caransebeș, 1902, p. 195, nota.

și înăbușirea răscoalei în al cărei context „Românii în desperarea și amărăciunea lor au fost nevoiți să se revolte și cu arma în mână a-și face dreptate. Încăierarea Austrieșilor cu Turcii a fost un prilej binevenit”⁴¹.

Dragalina consemnează, de asemenea, înrolarea de „seimeni” români bănățani ca auxiliari ai armiei turcești⁴², de ceea ce Grozescu pare – ori se face – a nu ști.

Regreta și el, după Grozescu, lipsa unor date mai consistente despre conducătorii răscoalei, decât numele unor Nicolcea și (Ianăș) Bumbăcilă, eroul unei balade culese de Enea Hodoș⁴³, asemenea despre lupte, însă aci are o interesantă observație de ordin metodologic, aceea că cetele răsculaților „se țineau de regulă în călcâiul ostășimei imperiale și prin hărțuieii căutau să-i strice”, așadar mișcărilor lor puteau fi urmărite după cele consemnate de rapoartele militare asupra mișcărilor trupelor⁴⁴.

Își lua și el distanță față de istoriografii germani și maghiari, care și răscoala „ni-o presintă în felul lor”, adevărat diabolizându-i pe români, ceea ce făcuse și Grozescu, referindu-se la unele pasaje ale lui Pesty⁴⁵.

În osebire față de prota unit de la Lugoj, Dragalina era, ca orice (fost) grănicer, *kaisertreu*, așa că scrie despre „coloanele noastre”, adevărat oștirea austriacă, referindu-se la o luptă cu turcii⁴⁶.

Asta nu-l împiedica însă a fi român mai întâi și a condamna cu asprime „masacrarea românilor”, așa cum grăitor își intutulează un subcapitol (secțiune), fiind că represaliile armate contra țăranilor rebelanți, sub pretext de colaborare/pactizare cu inamicul, s-au constituit într-o acțiune genocidară, căci „scopul le era nimicirea satelor și stirpirea neamului românesc”⁴⁷. Arăta apoi succesiunea fazelor și zonelor reprimării (la Caransebeș după Nicolae Stoica, citat cu pasaje largi)⁴⁸, acompaniate de „cruzimi neauzite” și tot felul de atrocități⁴⁹; observa cu maliție că armata s-a ținut de firul văilor, cu frică de zona montană păduroasă⁵⁰

⁴¹ *Ibidem*, p. 175-178, 192, 206-207.

⁴² *Ibidem*, p. 191

⁴³ *Ibidem*, p. 193, 217.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 193.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 200.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 210.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 210-215.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 215.

⁵⁰ *Ibidem* (n.1).

și că în acțiunea purtată „mișelește”, după anunțul unei (false!) amnistii (general Pardon, în termenii austriaci), comandantii și ofițerii s-au arătat, o zice cu amar, „mai destoinici în executarea Românilor” de cât în luptele cu armata turcească⁵¹.

De sângerosul Lentulus făcea vorbire doar tangențial, dar era apropiat în felul de judecată a represiunii mai mult decât brutale, disproporționate, cum Vicențiu Grozescu la 1894 în articolul pe care l-am prezentat.

George Popovici trata în lucrarea sa destul de expeditiv și la modul evenimentțial războiul austro-turc din anii 1736-1739 (p. 313-317), iar în context face câteva remarci despre răscoala țărănească. Pare a o legitima, cam cu jumătate de gură, ori măcar a-i desluși cauza de căpetenie – dar fără explicări – , scriind că „starea Românilor era de tot miseră și nesuferită. În plângerile lor înaintate (Curții), Românii arată, că situația lor era mai rea decât pe vremea Turcilor. Nemulțumirea i-a împins în brațele Turcilor”. Afirmatia din urmă se baza pe o trimitere la Dragalina⁵², în lucrarea căruia apreciază că „Interesante sunt expunerile și istorisirile comunicate din cronica protopresbiterului (Nicolae) Stoica (de Hațeg)”⁵³.

Altfel, îi utilizează pe Griselini, Pesty, Böhm, Szentkláray, preluându-le și eventualele erori, parțial chiar viziunea dar, *nota bene*, citează și din Aloisiu Vlad, August Treboniu Laurian, George Bariț și *Documentele Hurmuzaki*.

Uneori pare însă a pune la îndoială referințele negative asupra românilor cum, trimițând la L. Böhm, notează putativ în legătură cu prădăciunile turcilor înaintați dinspre Mehadia către Caransebeș: „La aceștia s’ar fi alăturat și partea nemulțămîită dintre Românii Bănățeni”⁵⁴.

Tot așa, în legătură cu incursiunile otomane din districtul (zona) Vârșățului: „La aceștia cum am văzut se alătură și Români nemulțumiți cu starea lucrurilor, cari se dau de (=drept) trupele lui Iosif Rákoczy (fiul lui Francisc - n.n.), sprijinit de turci în aspirațiile sale asupra Transilvaniei. Ura Românilor era îndreptată mai vârtos asupra coloniștilor străini, pe cari prinzându-i i-ar fi dat în sclavia Turcilor”⁵⁵.

Aveau cel puțin o scuză, și dintr-o sursă ultra-competentă, chiar Guvernatorul Banatului, cum arată după Dragalina: „Engelshofen, în relația sa

⁵¹ *Ibidem*, p. 219.

⁵² George Popovici, *op.cit.*, p. 314 (și n. 3).

⁵³ *Ibidem*, p. 316, n. 3.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 314.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 316.

cătră consiliul de războiu din Viena arată, că revolta Românilor a fost provocată de sarcinile grele și insuportabile și de asupririle oficianților, cerând a se pune stavilă abuzurilor și împilărilor, ce a trebuit să le îndure populațiunea din Banat⁵⁶

Represiunea, cum am mai arătat (cf. nota 35, *supra*), o ocultează practic expediind-o într-o frază neutră despre refacerea provinciei și restabilirea ordinii și disciplinei.

Dacă Dragalina explicit, iar Popovici fugitiv, legitimează răscoala, arătându-i și o parte din cauze, întâiul mai pe larg, iar al doilea tot telegrafic, asemenea și petrecerea reprimării, practic absentă la cel din urmă, așadar lipsind și orice valorizare, abundentă însă în eseul lui Grozescu, e interesant că păreriile lui au coincis în bună măsură – deși, pare-se cu multă probabilitate, ignorate! – cu cele ale istoricilor bănățani interbelici și chiar ale ultimului monograf (într-un studiu mai extins) al ei.

Așa, dominația/stăpânirea austriacă nu mai este privită ca o eliberare și (re)intrare în aria civilizației, căci una – de alt tip, însă – fusese și cea otomană. Criteriul de referință este statutul populației românești, și acela se înrăutățise. Era apreciat negativ comportamentul autorităților față de români cu prilejul colonizării (dislocării etc.), acțiune pusă ea însăși sub semnul întrebării⁵⁷.

Asupra răscoalei din 1737-1739 se va apleca repetat Ioan Stoia Udrea, căutând a-i descrie cauzele, programul, desfășurarea, în lucrări elogiate și de ultimul (după știința mea) monograf al ei, implicarea istoricului fiind și una afectivă, el transpunându-se în epocă și căutând a le-o recrea cetitorilor. Transpare o adâncă simpatie față de țărani, însoțită de o aspră vituperatie a regimului austriac, execrat în toate cele. Era spiritul în care a scris și Vicențiu Grozescu.

În fine, cel mai de substanță studiu, apărut în 1957, poartă relativ puțin pecetea epocii de rea faimă când a apărut, căci, alături de latura socială, inerent subliniată și scoasă în evidență, ca principală, actorii răscoalei fiind exclusiv țărani români, faptul imprimă desfășurărilor și o coloratură națională, în general

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Vezi Traian Birăescu, *Banatul sub turci*, Timișoara, 1936; Ioan Stoia Udrea, *Epoca turcească în Banat*, la idem, *Studii și documente bănățene*, tom I, fasc. 2, Timișoara, 1943, p. 91-93; Ghenadie Ilie, *Colonizările în Banat în secolele XVIII-XIX*, în *AnB*, III, 1930, 2, aprilie-iunie, p. 4-17 și nr. 3 din iulie-septembrie 1930, p. 15-27; Cornel Groșoreanu, *Situația românilor bănățeni în secolul XVIII*, în *RISBC*, XIII, 1, ianuarie-aprilie, 1944; Ioan Stoia Udrea, *Asfințitul steagurilor*, în *RISBC*, VIII, 27, p. 13-24 și nr. 28-29, 1940, p.

evitată, dacă nu „demascată” la acea vreme. A fost meritul lui Bujor Surdu, alt fel om pățit și temător de politrucii vigilenți și veșnic căutători de abateri ideologice.

El arunca, *ab initio*, așa cum se obișnuiește, o privire de analiză a istoriografiei problemei. De cele mai multe ori avea a critica ... absența, respectiv ignorarea însemnatei convulsii sociale din Banat în sintezele de istoria românilor ale lui Xenopol, Iorga, Constantin C. Giurescu, ori de istoria Ungariei a tandemului Homán Bálint–Szekfű Gyula; se făcea doar amendă onorabilă lui Iorga pentru sinteza lui parțială din 1915, unde amintea răscoala după Dragalina și citele acestuia din manuscrisul lui Stoica de Hațeg (*Istoria Românilor din Banat și Ungaria*, I, p. 310-311)⁵⁸.

Dragalina era apreciat pentru că a găsit loc pentru răscoală în sinteza sa, a știut a o corela cu războiul austro-turc pe fundalul căruia s-a desfășurat și s-a priceput a reduce la proporții rezonabile și credibile „atrocitățile” țăranilor „tâlhari” (*Räuber*) mult umflata de contemporanii răuvoitori și istoriografii care le-au mers pe urme (v. și mai sus, nota 30)⁵⁹, ceea ce făcea, în mic, și Grozescu, ridicând obiecțiuni la afirmații puse pe piață de Pesty și de „istoricii străini”, ori „istoricilor maghiari” (cf. nota 29, *supra*).

Întreprinderea monografiei încleștării din 1737-1739 era dificultată de lipsa documentației originale, căci „La Viena se află toată corespondența curții imperiale cu administrația Banatului, iar la Budapesta cea mai mare parte a arhivei interne bănățene din epoca respectivă”.

Cea din urmă fusese „centralizată” în capitala Ungariei la 1889, transportată de la Timișoara, parțial suplinită de regestele publicate de Bároti Lajos în cele 8 volume de *Adattar Délmagyarország XVIII. századi történetéhez (Contribuții la istoria Ungariei de Sud în secolul XVIII)*.

Istoricul bănățan considera în condițiile date că „în liniile generale istoricul răscoalei” se putea schița și pe baza fondului mai vechi edit,

---

170-198 (merge până în ianuarie-februarie 1738, cf. Bujor Surdu, *op.cit.*, p. 290, n. 7, care apreciază eseu drept „o frumoasă evocare literară a luptelor țăranimii bănățene din această vreme”); Ioan Stoia Udrea, *Răscoala țărănească din Banat de la 1738-1739*, Timișoara, 1945 (urmează pe firul ideilor profesate de istoricii bănățeni în perioada interbelică, cf. Radu Ardelean, *Tematică și mod de abordare în istoriografia română bănățeană interbelică*, în *Banatica*, 12/II, 1993, p. 280-281 și 284-285).

⁵⁸ Bujor Surdu, *op.cit.*, p. 289.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 290.

coroborându-l aceluși „restrâns material documentar inedit”⁶⁰ aflător în țară, căci nu se putea imagina vreo documentare în Ungaria „vecină și prietenă” (era după evenimentele din 1956, când probabil autorul lucra deja la studiul său), necum la Viena.

E îndoială că Grozescu știuse de arhiva depozitată la Timișoara până în 1889, oricum e dificil a ni-l închipui pe onorabilul părinte printre terfeloge colbuite, căci el scria după alte cărți. De la liberul acces la *Archiva secretă din Viena* spera probabil ediții de documente, deși formula „punându-ni-se la diposițiune” și „o să întâmpinăm” (cf. nota 26, *supra*; remarc în treacăt formula „o să”, pe cale de generalizare și în scris acum, de unde înainte orală).

Ce-l privește, Grozescu credea că, dacă deschise, „archivele de stat, și cu deosebire, archiva secretă din Viena, unde stau grămădite toate actele de valoare adunate (de la turcii!!!) cu ocuparea austriacă, din Bănatul timișan, din acestea se va putea complini și istoria districtelor”, anume ale celor privilegiate din Banatul medieval, de parcă turcii ar fi preluat arhive în regulă și le-ar fi păstrat⁶¹! Grozescu credea chiar în supraviețuirea districtelor în epoca otomană (!), adecă în „existența districtelor române sustate până la ocupațiunea austriacă”⁶², aceleia făcându-i un cap de acuzare și din abuziva lor desființare, cum sincer, dar neîntemeiat credea. Asupra documentelor din epoca districtelor, aflate în provincie, ele erau în posesia familiilor nobiliare și se referea la donații/hotărnicii de proprietăți, vânzări/cumpărări, procese civile și penale cu consecințe patrimoniale, duse în Ardeal de respectivii în așteptarea unor zile mai bune; cele ale orașelor Caransebeș, Logoj și comitatului Severin (acolo unde se păstrau documentele districtelor/scaunelor) „au pierit în întregime”, cu excepția unor „piese de arhivă cu totul izolate”, cum cele nobiliare de familie evocate mai sus. Unii cetățeni își riscaseră viața pentru binele obștesc, cum Petre Călinoiu (*Kalinaj Peter*) din Caransebeș, care relatează cu oarecare mândrie în 1688 că, după ce salvase diploma confirmativă acordată orașului în 1497 de Regele Vladislav al II-lea privind vechile privilegii, s-a expus și pentru cea din 1532 a Regelui Ioan Zápolya: „Pe când neamul puternic al ismaeliților a ocupat orașul Caransebeș, Petru Călinoiu din Caransebeș a smuls în piața orașului de sub picioarele turcilor

⁶⁰ *Ibidem*, p. 292.

⁶¹ Vicențiu Grozescu, *Istoria districtelor românești în Bănatul timișan*, în *Familia*, XXVI, nr. 27 din 8/20 iulie 1890, p. 322.

⁶² *Idem*, *Istoria Bănătului timișan*, în *Familia*, nr. 14 din 8/20 aprilie, p. 164 (era un fel de prolog la „Istoria districtelor...”).

această scrisoare privilegiată și i-a purtat de grijă (...).” Textul „micro-memoriilor” era scris pe ungherește de cel în cauză, căci românii bănățani refugiați în Ardeal erau asimilați lingvistic sau în „progres” pe acea cale, și datat 19 septembrie 1688 când a predat documentele unui reprezentant al obștii nobiliare, care spera să le fructifice la Viena după ocuparea Banatului montan de armatele austriace⁶³.

Profesorul de la Cluj respinge – mai cu indignare! – versiunea propagandistică, bună de absolvit abuzurile și justificativă pentru represalii, a tâlharilor/jefuitoarelor, subliniind caracterul social, de răscoală al mișcării, după mărturiile ofițerilor austrieci sau ale altor contemporani, cum ardeleni Thomas Tartler, Ștefan Bethlen, ori provenind de la informatul secretar al lui Constantin Mavrocordat, Dapontes⁶⁴.

Între cauzele răscoalei cercetătorul citat enumeră și schimbarea regimului proprietății pământului în era austriacă, după „reforma agrară” (sintagma mea) din ultimii ani ai dominației otomane, legarea de glie a țăranilor ajunși în situația de iobagi ai statului, monopolurile (țuică, sare, păduri), dările împovărătoare, colonizările cu dislocări de sate românești, abuzurile administrației și armatei, ambele prevaricatoare, încercările de catolicizare⁶⁵, unele pomenite, mai pe scurt, firește, și în eseul lui Vicențiu Grozescu.

În opinia lui Bujor Surdu, răscoala ar fi început încă din primăvara anului 1737, întâi prin refugiu în munți, deci implicit refuzul robotei, în contextul războiului care a debutat în 1736, apoi în vara lui 1737, luând amploare, când cete mici de țărani – de fapt lotri! – „atacau probabil detașamente mici de soldați și stânjeneau mai ales aprovizionarea garnizoanelor” din zona Mehădiei și cea adiacentă⁶⁶.

Înrolarea ca „seimeni”, un fel de auxiliari ai armatei otomane, este apriat arătată în studiul la care mă refer, cum și colaborarea în luptă a țăranilor alături de turci (cum la Cornia)⁶⁷, pe când Grozescu este „pudic” în materie, socotind-o probabil prea puțin onorabilă – ori din surse otrăvite, poate; așa-ziișii „curuți”, deși pomeniți în unele surse, nu sunt participanți siguri, cum îi dădea Griselini⁶⁸.

⁶³ Vezi Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timișoara, 1981, p. 7 și 16 (nota 13).

⁶⁴ Bujor Surdu, *op.cit.*, p. 291.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 294-307.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 310-311.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 312-316.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 317.

Represaliile, de o nejustificată duritate (aducând a genocid!), la care a participat generalul din Ardeal Joseph Căsar Lentulus (originar din Elveția, încă nu neutră...) cu 1300 de cavaleriști și un corp de oștire din Timișoara, în total circa 4000 de soldați, inclusiv 320 de sârbi, remarcați negativ de Grozescu – dar la alt loc spunându-se că ar fi fost și români între ei, de la fosta graniță (tisa-mureșană) – sunt arătate în desfășurarea lor, inclusiv după Pesty, cu episoadele evocate și de Grozescu (jafuri, omoruri, distrugerii de sate, chinezul din Slatina aflat între victime, măcelul din Caransebeș, duritatea extremă a represiunii din Luncă – pentru că și răsculații erau mai îndârjiți acolo – corespondența aflată la moara din Topolovăț etc.), totul pe fondul unei false amnistii⁶⁹, înșelăciune nedemnă de o Împărăție zisă creștină, tonul fiind intens reprobator.

Autorul aici citat constata și el că doar patru conducători erau cunoscuți după nume⁷⁰, cum o făcea nemulțumit și Grozescu, iar episodul Petru Vancea, trecut de la Griselini la Stoica de Hațeg, Grozescu și alții, îl corectează după arătările lui Patriciu Dragalina, în anexa unde reproduce câteva pagini din *Cronica* protei de la Megia⁷¹.

Remarca și acest autor, cum intuiuse și Grozescu, că ofițerii austrieci au urmat firul văilor, neavând curaj a se aventura în munți⁷².

Tot monograful arătat borna evenimentele între 1737 – poate prematur (ele începeau în 1738 pentru Costin Feneșan) și 1739 în principal, apogeul represiunii fiind atins în lunile ianuarie și februarie din acel an, dar totuși a avut „ultimele pâlپâiri” în 1740, când cete de țărani (probabil lotri) refugiați în sudul Dunării trec din nou la nord de fluviu, atacând așezări ale coloniștilor⁷³. Vicențiu Grozescu am văzut că socotea – greșit – răscoala ca începută în 1739⁷⁴, tocmai când a fost înăbușită!

El, totuși, restrâns la o informație limitată și fără a accede la documente, a avut o intuiție istorică mai acută decât a multor istoriografi străini. Cred că fiind motivat național, cum și aceia de altfel, ori politic, și ăst fel căutau să

⁶⁹ *Ibidem*, p. 318-320, 322, 328.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 328.

⁷¹ *Ibidem*, p. 335 (*Anexe*).

⁷² *Ibidem*, p. 322.

⁷³ *Ibidem*, p. 322, 324.

⁷⁴ Cf. nota 13, *supra*.

justifice stări de lucruri intolerabile, ori să blameze un întreg popor „vinovat”, atunci când culpa era în altă parte, mai aproape de curtea proprie.

Deși practic uitat, căci necitat în lucrările ulterioare, mai ample (cu excepția lui George Popovici), eseul lui Vicențiu Grozescu a fost util, socot, la vremea lui, pentru cetitorii *Dreptății*, care erau în număr de câteva mii – după aprecierea lui Valeriu Branisce, cel ce o dirija⁷⁵ – dându-le o imagine veridică în linia mari celor care nu avuseseră nicio informație anterioară, ori corectând-o pe cea deformată de slujitorii neonești ai muzei Clio.

---

⁷⁵ Valeriu Branisce, *Amintiri din închisoare*, ed. Alexandru Porțeanu, București, 1972, p. 224, 259, 266: 1000 de abonați cu plata înainte în prima lună, iar până la sfârșitul anului 1894 „1900 abonamente plătite [în avans], afară de mai multe sute [de] exemplare ce se vindeau cu numărul în diferitele noastre orașe”; de pildă, la sfârșitul lunii martie își trimitea servitoarea „până la librăria apropiată unde se vindea *Dreptatea* să-mi cumpere un exemplar de astăzi”. Acel tiraj „Era negreșit un succes mult promițător, mai ales în acele vremuri. Dar procesele l-au înghițit.” Se referea la cheltuielile legate de acelea, de apărare, amenzi penale, salarizarea celor condamnați etc.

LA RÉVOLTE PAYSANNE ANTI-AUTRICHIENNE DE 1738-1739
VUE PAR VICENȚIU GROZESCU

Résumé

Vicențiu (Vincent) Grozescu (1838-1897) fut prêtre, puis archiprêtre uniate (catholique de rite oriental) à Sânnicolau Mare (Grand Saint Nicolas) et finalement à Logoj, deux villes appartenantes à l'époque à la partie hongroise de l'Autriche-Hongrie, maintenant arrondées au département Timiș de l'Ouest de la Roumanie.

Il fut l'auteur de quelques brochures et essais/études historique publiés dans des journaux roumains, comme cela dédié aux districts roumains du Banat munis des privilèges d'autonomie dans le Royaume hongrois du Moyen Âge et puis dans le Principauté de Transylvanie jusqu'à la conquête ottomane (1658).

La „libération” du Banat, en fait la conquête autrichienne de 1716, valerait pour les paysans roumains, la grande majorite de la population, sauf les quelques milliers de Serbes, la réduction à l'état de servage de la Couronne, des innombrables impôts, l'institution des monopoles des forêts, de l'alcool, des paturages, du sel et tous les abus des nouveaux colons allemands.

Ces furent les raisons de la grande révolte paysanne de 1739 (en fait, de 1738, même 1737, jusqu'en 1739) indique Grozescu dans un ouvrage publié dans le journal *Dreptatea (La Justice)* de Timișoara en 1894, et non pas la simple volonté de vol et distruction, comme soutenaient nombre d'historiens allemands et hongrois, d'après la version des autorités autrichiennes, les vraies coupables.

Considerés comme des traîtres, à cause de la collaboration avec les armées ottomanes – parce qu'ils regrettaient le régime libéral du Sultan! – les revoltés furent durement réprimés. Le détachement transylvain du général Lentulus, d'origine suisse, fit se remarquer par toutes sortes d'atrocités, meurtres, villages détruites, vols, viols etc. L'auteur condamne aussi les militaires Serbes qui ont participé aux repressailles.

Sa vision historique en ce qui concerne la situation des Roumains est très pessimiste parmi tant des ennemies, comme les Autrichiens, les Hongrois et les Serbes.

Je pense que son essai fut utile, dès son temps, aux lecteurs peu familiarisés à l'époque, c'est à dire la première partie du XVIII-ème siècle dans le Banat „autrichien”.